

The focus of another representative of L'viv Brotherhood – Isaiah Kopynsko was on the person's moral, intelligent and spiritual problems.

Problems of human existence with philosophical and legal conceptions of social and political order in the works of the representatives of the brotherhood movement are mentioned. Here we find the development of ideas of national identity, national ideas of patriotism and the economic rights of Ukrainian, desire to develop education and awareness of the people, the active development of the idea of equality of all men.

Key words: *L'viv brotherhoods, The Union of Brest, philosophical and legal conception, polemic literature, Stephan Zyzaniy, Lavrentiy Zyzaniy, «Perestoroga», Yuriy Rohatynets, Kyrylo-Trankvilion Stavrovetskiy, Iov Boretskiy, Pamvo Berynda, Isaya Kopynskiy.*

Стаття надійшла 24 лютого 2014 р.

УДК 007:316.77

С. П. Кость

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ З ОЗНАКАМИ ДЕВІАНТНОСТІ У ГАЗЕТНІЙ ПРАКТИЦІ

На основі газетних публікацій проаналізовано причини виникнення та особливості функціонування правового газетного дискурсу з ознаками девіантності, зроблено спробу сформулювати дефініцію поняття «правовий дискурс з ознаками девіантності» та виокремлено основні його ознаки. Зазначено, що журналісти у матеріалах на теми права не повинні пропагувати аморальність у будь-яких її проявах.

Зауважено, що правовий дискурс з ознаками девіантності – це дискурс, який часто виникає через непрофесійне творення правового тексту, яке призводить до дифамації (поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації) та появи герменевтичних зміщень у семантиці правового дискурсу, що має непередбачувані наслідки для правосвідомості громадян.

Основні результати дослідження полягають у тому, що семантика правового дискурсу, який набуває ознак девіантності, пов'язана із: надмірною деталізацією опису вчинення злочину, оприлюдненням конфіденційної за режимом доступу інформації; тенденційним висвітленням подій; маніпуляцією громадською думкою; пропагандою спотворених цінностей сучасного життя, негативних, аморальних якостей людей, їхніх дій та вчинків; кон'юнктурністю у доборі правової тематики для газети; протиправністю у застосуванні чорного піару проти конкурентів та ін.

Викладені думки та положення можуть бути використані у практичній діяльності журналістів, працівників PR, юристів задля уникнення продукування правового дискурсу з ознаками девіантності.

Ключові слова: *правовий дискурс з ознаками девіантності, правовий текст, особливості правового дискурсу з ознаками девіантності, комунікативний акт, дискурс.*

Постановка проблеми. В умовах формування правової держави та громадського суспільства проблема становлення та функціонування правового газетного дискурсу набуває особливої актуальності. Текст газетної публікації у багатьох випадках є основою становлення та розвитку людської свідомості. Однак дедалі частіше, звертаючись до газетних текстів на теми права, ми зауважуємо їхню непрофесійність, а часом навіть і девіантність. Проте, на жаль, до сьогодні науково не означені ані поняття «правовий дискурс з ознаками девіантності», ані його особливості та причини виникнення.

Стан дослідження. Питання дискурсу (і лише певною мірою правового) досліджені здебільшого у зарубіжній науці про комунікацію (К.-О. Апель, Ю. Габермас, Г. Лассвел, Г. Маклюен, А. Поляков, І. Честнов, К. Ясперс та ін.).

В українській журналістикознавчій науці це праці І. Гумовської, С. Зархіної, В. Здоровеги, В. Іванова, В. Калужної, С. Квіта, Н. Кожинної, Н. Коваль, Н. Кравченко, О. Кузнецової, В. Кулика, Є. Кучумової, Г. Почепцова, Т. Радзівської, В. Різуна, К. Серажим, С. Сливки, Ю. Сороки, І. Стецули, А. Токарської, А. Трофімової, І. Чудовської-Кандиби, В. Шкляра та ін.

Однак проблема функціонування правового дискурсу у газетах, зокрема правового дискурсу ненормативного характеру, лише фрагментарно опрацьована. Це і вказує на потребу аналізу сучасного функціонування правового газетного дискурсу, який має значний вплив на розвиток сучасних державотворчих і правотворчих процесів.

Мета статті – на основі аналізу публікацій в українській пресі виокремити основні причини виникнення правового газетного дискурсу з ознаками девіантності, сформулювати його особливості та дати визначення.

Виклад основних положень. Визначення поняття правового дискурсу з ознаками девіантності, на нашу думку, варто формувати на підставі визначень терміна «девіантний», що означає відхилення від норми [1, с. 278]. То ж можна запропонувати таку дефініцію: правовий дискурс з ознаками девіантності (суть ознак девіантності досліджуєть-

ся під час розвідки) – це дискурс, який часто виникає через непрофесійне творення правового тексту, яке призводить до дифамації (поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь і гідність, завдає шкоди діловій репутації) та появи герменевтичних зміщень у семантиці правового дискурсу, що має непередбачувані наслідки для правосвідомості громадян.

Сутність, понятійний апарат, чіткі визначення цього різновиду дискурсу в науці ще цілковито не сформовані. Отже, зробимо спробу виявити шляхи та причини появи такого виду дискурсу у газетній практиці. До причин виникнення правового дискурсу з ознаками девіантності відносимо: 1) недосконалість прийнятих законодавчих норм; 2) низьку професійну підготовку юристів і журналістів, які взаємодіють на етапі творення газетного дискурсу; 3) притаманну кожному текстові (і правовому) подвійну інформативність і герменевтичну неоднозначність; 4) неоднаковий рівень правової культури громадян; 5) спотвореність розуміння права на свободу слова; права на свободу вираження; 6) поява наслідків професійної деформації окремих журналістів («замовні» матеріали; піар і т. ін.), 7) суб'єктивні психологічні особливості сприйняття ситуації (авторами) та тексту (реципієнтами). Часто несвідоме і некваліфіковане виконання журналістських обов'язків призводить до того, що правовий (за задумом автора) дискурс у газеті набуває виразних ознак девіантності. Переважно це дискурси недалекогоглядного достеменного опису виготовлення наркотичних засобів чи способів їхнього вживання, або способів шахрайства, опису видів грабежів чи способів убивства та ін.

Однак, визначаючи такі види правового дискурсу з ознаками девіантності, зазначаємо, що вони об'єктивно сформовані як непрофесійні такі, що лише певною мірою відповідають безперешкодному функціонуванню текстів як форми вираження свободи слова.

Газета «Експрес» від 8.07.2010 – 15.07.2010 № 72 опублікувала звіт про нараду Президента із представниками силових структур щодо продажу в Україні через комп'ютерні мережі країни широкого асортименту наркотиків. Публікуючи цей матеріал, журналісти вивчили це питання, так би мовити, детальніше – і вже через тиждень описали достеменно із поданням електронних адрес, які наркотичні засоби можна придбати, зазначивши, що від часу проведення наради вони ще й подорожчали! Вся інформація настільки шокує, що й самі журналісти виголосили свої риторичні запитання: «Чи не рекламуємо ми просто ресурси, які можливо придбати?» (Експрес, 8 лип. 2010 року). Так,

рекламують: у врізці жирним шрифтом про те, що на запит Google «видає велику кількість результатів щодо продажу опіуму певного зразка» [Там же]. Крім того, на доповнення сторінки вміщено протиправний дискурс «Цей бізнес – міліцейський». Способом припущення і здогадів описані «діяння» мільйонерів і працівників СБУ, які покривають наркоторговців і ще й самі вирощують рослини, з яких можна виготовити наркотики. Усе це описано без належних аргументів і фактів, припущення, які подаються як дійсність. Така подача інформації суперечить журналістській етиці і українському законодавству.

Недотримання правових норм демократичного суспільства, а також їх незнання та ігнорування спричинили зниження моралі взагалі і моралі працівників ЗМІ зокрема. Як зазначає О. Кузнецова, «ще не всі журналісти усвідомлюють значення свободи ЗМІ в суспільстві як гаранта його демократичної розбудови, не всі розуміють, до чого прагнуть, що відстоюють, в ім'я чого існує свобода ЗМІ» [2, с. 5].

Деякі журналісти безцеремонно втручаються у приватне життя людини, без суду оголошують її злочинцем, не дають висловитися тим, кого критикують, не розділяють факти і оцінки. Багатьом журналістам властива безвідповідальність за обнародовану інформацію, причина якої найчастіше в них: вони не мають достатньої освітньої підготовки, хочуть мати право впливати на інших і не мати обов'язків, не нести відповідальність за свої аморальні матеріали. Вони забувають провідний принцип правового статусу: єдність прав і обов'язків. Таке розуміння свободи ЗМІ руйнує мас-медіа, якщо вони продукують примітивізм, цинізм, вульгарність, підтримують низькі вподобання аудиторії, нехтуючи виховною функцією» [3, с. 5–6].

Правовий дискурс може набути ознак девіантного, коли журналісти не дотримуються своїх професійних цінностей, які ґрунтуються на засадах свободи ЗМІ; соціальної відповідальності журналістів перед читачкою аудиторією і суспільством за зміст своїх повідомлень і достовірність інформації; правдивості і об'єктивності у висвітленні інформації; чесності; порядності.

Наводимо приклади окремих публікацій, які, на нашу думку, можна ідентифікувати як правовий газетний дискурс із ознаками девіантності, взяті зі сторінок деяких газетних видань. Наприклад, у газеті «Високий Замок» від 24 травня 2006 року, як ілюстрація до публікації, розміщена фотографія дванадцятирічної дівчинки – жертви зґвалтування і вбивства. Навряд чи батьками, родичами і знайомими таке втручання у сферу приватного життя буде визнане як законне.

Газета «Експрес» від 28 жовтня – 4 листопада 2010 опублікувала замітку «VAB Банк проти Жанни Самалевської», у якій йдеться про те, що відповідач просить суд скасувати рішення Личаківського районного суду, згідно з яким вона повинна виплатити позивачеві заборговану частку кредиту, а також пеню за протермінування платежів. Цей журналістський матеріал має ознаку девіантного дискурсу, оскільки в ньому не дотримано вимоги про те, що до того часу, поки суд не винесе рішення у справі, ЗМІ не повинні оприлюднювати особисті дані, зокрема імені та прізвища учасників судового процесу.

Це ж видання від 3–10 березня 2011 року в додатку «Львівські новини» під рубрикою «Пригоди» розмістило замітку «Новий наркотик у Львові», у якій розповідається про те, що у Львові затримали чоловіка, який збував новомодний наркотик. Цей текст із ознаками девіантного дискурсу, звичайний кон'юнктурний, оскільки в ньому наведені детальні відомості про те, як називається описаний препарат, де його можна придбати і як його вживають: «Знали, що субутекс популярний у молодіжних компаніях, які відпочивають у нічних клубах... Одну таку пігулку, зазвичай, вживають аж восьмеро осіб: її подрібнюють на порошок, роблять «доріжку» й вдихають носом. Як і інші наркотики, субутекс також стимулює вироблення гормону задоволення – дофаміну» (Експрес, 3 березня 2010 року). Такий дискурс набуває ознак пропагандистського і зацікавлені особи можуть скористатися інформацією у своїх цілях.

Газета «Факты» від 7 листопада 2008 року у статті «То, что тебе надо, ищи в детской песочнице. Если смотреть на дом, то у правого бортика на глубине десяти сантиметров» розповідає про те, що у Чернігівській області правоохоронці розкрили унікальну схему продажу наркотиків з допомогою sms-повідомлень. «Взаиморасчеты производились с помощью sms-сообщений и пополнения счета мобильных телефонов. В Украине такая схема действовала впервые. И так, был номер телефона диспетчера, который знали только самые надежные люди. Тот, кто хотел купить дозу, отправлял запрос sms-сообщением. Потом он должен был купить карточку пополнения счета и передать специальный код все тому же диспетчеру. После этого в ответном sms-сообщении приходила инструкция. Например: «То, что тебе надо, ищи в детской песочнице. Если смотреть на дом, то у правого бортика на глубине десять сантиметров». Тайники делались в самых неожиданных местах: «в корневище третьего дерева слева» в каком-нибудь сквере или в водосточной трубе детского садика» (Факты, 7 лис. 2008 року).

Негативним у цій статті є те, що автор несвідомо надто деталізував схему, за якою працювали наркоторговці, і якою можуть легко скористатися інші соціально незрілі суб'єкти.

У публікації «Усе, як у кіно» (Експрес, 15 чер. 2007 року) проти-правний зміст формується на підставі розповіді про те, як харківський старшокласник, надивившись фільмів жахів, намагався вбити одинадцятирічного хлопчика за сценарієм фільму (Він не просто хотів убити свою жертву. А вбити її, як у кіно, – відрізати ножем голову, а розчленоване тіло покласти в поліетиленовий мішок і закопати. Саме для цього напередодні запланованого вбивства хлопець пішов на ринок. Купив там складаний ніж, велику господарську сумку, два поліетиленові пакети...).

Девіантність цього журналістського матеріалу полягає у тому, що дискурс на правову тематику має патогенний вплив на людей, особливо із нестійкою психікою, емоційно вразливих, психічно нестабільних, а також підлітків, які найчастіше схильні до наслідування чиєсь поведінки.

Правові дискурси також набувають ознак девіантності через використання семантично заниженої, лайливої та образливої лексики. Наприклад, «Причому «конфісковувались» авто (здебільшого «мерси», «тойоти», «бумери») у ... неповнолітньої дитини, пенсіонерки чи психічно хворого» (Високий Замок, 13 чер. 2006 року), «Обезумевшая от ревности женщина позвонила будущим сватам Лины, сообщила, что в «этой семье все бабы гулящие», и посоветовала с ними не связываться», «Но в то же время пришли к выводу, что неконтролируемая ревность сделала из Марты психопатку» (Факты, 15 квіт. 2006 року). Виправданість вживання інвективної лексики у правовому дискурсі пов'язана лише із певними жанровими особливостями, із метою типізації мови героїв.

Зі здійсненого аналізу зрозуміло, що атрибутами правового газетного дискурсу з ознаками девіантності є: надмірно детальний опис учинення злочину, оприлюднення закритої за режимом доступу інформації; неправдиве висвітлення подій; маніпуляція громадською думкою; пропагування негативних, аморальних якостей людей, їхніх дій та вчинків; вживання ненормативної, образливої лексики.

Журналісти у матеріалах на теми права не повинні у будь-який спосіб пропагувати насильство, жорстокість, протистояння, войовничість, поширення порнографії, розпалення різних видів нетерпимості (расової, національної, релігійної), наркоманію, невігластво, алкоголізм, тютюнопаління та інші аморальні якості, звички, вчинки.

Преса є одночасно і творцем, і передавачем ідей демократичного правового суспільства, тому на неї покладено завдання формувати

культуру загальну і правову, зокрема через захист прав і свобод людини. Для успішного виконання цього завдання журналістам необхідно оволодіти правовими засадами діяльності ЗМІ, етичними нормами, принципами права, правилами; знати нормативні документи, що регламентують професійну етику журналістів та юристів; вміти врегулювати комунікативні проблеми у своїй діяльності. Дотримуючись таких вимог, журналісти уникатимуть творення дискурсу з ознаками девіантності, який маніпулює свідомістю громадян і негативно впливає на внутрішній світ людини, особливо молодої, її стосунки з іншими членами соціуму, поведінку, вчинки, а більше зосередять увагу на піднесення морально-правової поведінки читачів газет, формування у них через ЗМІ правових ціннісних орієнтирів та правової культури.

Суб'єкт сприйнятого дискурсу інтерпретує все по-своєму, крізь призму свого соціального досвіду. Автор правового дискурсу змальовує відому йому картину із притаманним йому світобаченням, із властивими для нього оцінними елементами. Проте читач і газета – неоднорідні. Кожний по-своєму розцінює криміногенну інформацію. Підлітки, наприклад, – як заклик до войовничості, до вільної поведінки, до всюдозволеності. Ця ж інформація повністю перекреслює будь-які успіхи правоохоронців в очах населення, налаштовує його на всюдозволеність, безкарність.

Отже, правовий дискурс далеко не ідеальний, якщо журналіст не розуміє його призначення. Якщо акцентується не на встановленні злочинних діянь працівниками правоохоронних органів, а на фіксації самих фактів злочинних дій, то у свідомості читачів виникає враження, що хвиля злочинності наростає, а дії міліції – пасивні. Прикладом може слугувати публікація «Як не поб'ють, то згвалтують» (Експрес, 3 бер. 2010 року), після прочитання якої складається враження, що Львівщина заселена лише злочинцями, вік яких помолодшав, та їхніми жертвами. Такий дискурс програмує зростання злочинності, безкарності, протиправності.

Беззаперечним професійним елементом подібних підходів в інформуванні читачів має бути посилення на початок чи завершення розслідування у тій чи іншій справі, неодмінно із логічним наголосом на професійності/непрофесійності дій представників силових структур, авторитетних високопосадовців. Отож, виконання закону структурної чіткості правового дискурсу дозволяє вдало виокремити об'єкт через створення контрасту інформації і фону, на якому відбувається подія. Буденна і клопітка робота силових відомств повинна виявлятися в інформуванні населення про результативність їхніх дій або їхню неком-

петентність чи корумпованість. Кожний правовий дискурс є виправданим комунікативним актом лише за умови констатації про: неминучість відповідальності за вчинення злочину; активне протистояння суспільства кримінальним злочинцям; громадський спокій і захищеність громадян від злочинного світу.

Висновки. Семантика правового дискурсу, який набуває ознак девіантності, пов'язана із: надмірною деталізацією опису вчинення злочину, оприлюдненням конфіденційної за режимом доступу інформації; тенденційним висвітленням подій; маніпуляцією громадською думкою; пропагандою спотворених цінностей сучасного життя, негативних, аморальних якостей людей, їхніх дій та вчинків; кон'юнктурністю у доборі правової тематики для газети; протиправністю у застосуванні чорного піару проти конкурентів і т. ін.

Викладені думки та положення можуть бути використані у практичній діяльності журналістів, працівників PR задля уникнення продукування правового дискурсу з ознаками девіантності, а також під час викладання дисципліни «Професійна етика журналіста».

Однак сьогодні ще не до кінця дослідженою залишається проблема функціонування правового дискурсу з ознаками девіантності в Інтернет-виданнях.

-
1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD): в 27 т. / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.: іл.
 2. Кузнецова О. Д. Концепція дослідження правової культури у пресі України / О. Д. Кузнецова // Комунікативна компетентність правників і їх зв'язки з громадськістю: зб. наук. праць. – Львів, 2003. – С. 5–6.
 3. Кузнецова О. Д. Професійна етика журналістів: посібник. – 2-ге вид., перероб. і допов. / О. Д. Кузнецова. – Львів: ПАІС, 2007. – 246 с.

Кость С. П. Функционирование правового дискурса с признаками девиантности в газетной практике

На основе газетных публикаций проанализированы причины возникновения и особенности функционирования правового газетного дискурса с признаками девиантности, сделана попытка сформулировать дефиницию понятия «правовой дискурс с признаками девиантности» и выделены основные его признаки. Отмечено, что журналисты в материалах на темы права не должны пропагандировать аморальность в любых ее проявлениях.

Ключевые слова: *правовой дискурс с признаками девиантности, правовой текст, особенности правового дискурса с признаками девиантности, коммуникативный акт, дискурс.*

Kost' S. P. Functioning of legal newspaper discourse with signs of deviance in newspaper practice

On the basis of the newspaper publications the author analysed the causes and peculiarities of the functioning of the legal newspaper discourse with the features of deviance; made an attempt to determine the notion «legal discourse with the features of deviance» and singled out its main characteristics.

The subject of study is the legal discourse with the features of deviance, which is inherent to many newspaper publications. For the text of a newspaper publication in many cases is the basis for the assertion in human consciousness of certain views on the phenomenon of legal reality. Legal discourse with the features of deviance is the discourse often arising due to unprofessional creation of the legal text, leading to defamation (spreading false information humiliating person's honour and dignity, damaging business reputation) and emergence of hermeneutic displacements in the semantics of legal discourse which results in unpredictable consequences in legal awareness of citizens.

The aim of the research is on the basis of publications in the Ukrainian press to highlight the main causes of origin of legal newspaper discourse with the features of deviance, to form its peculiarities and to suggest the definition. In the course of work the bibliographic and descriptive and comparative methods were applied.

The main results of the research are that the semantics of taking deviance features legal discourse is associated with the excessive detail description of the offense, divulge confidential (due to access modes) information; events biased coverage; public opinion manipulation; propaganda of distorted values of modern life, negative, immoral qualities of people, their actions and deeds; selection of legal issues for newspapers for considerations of momentary advantage; unlawfulness in the use of black PR against competitors, etc.

The set forth opinions and statements could be used in the practice of journalists, public relations specialists, lawyers in order to avoid the production of legal discourse with the features of deviance.

Thus, everyone involved in the creation of texts on law, should not in any way promote immorality in any of its manifestations.

Key words: *legal discourse with signs of deviance, legal text, especially the legal discourse with signs of deviance, communicative act discourse.*

Стаття надійшла 31 січня 2014 р.

УДК 340.12 (477)

Н. В. Мельник

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЇ
САМООРГАНІЗАЦІЇ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД**

Проаналізовано теорію самоорганізації через призму синергетичного підходу. З'ясовано, що одним із центральних понять синергетики є «самоор-